

De doorwerking van *Unitatis Redintegratio* in de oecumenische beweging

Lezing voor de Katholieke Vereniging voor Oecumene, Utrecht, 20 januari 2005

door Leo J. Koffeman

Ter inleiding

Het zegt wellicht al veel over de doorwerking van *Unitatis Redintegratio* (UR), dat ik het zo juist door dr. Witte gehouden referaat zonder veel moeite voor mijn rekening zou kunnen nemen. Omgekeerd zou dat naar ik vertrouw eveneens zo zijn. We hanteren praktisch dezelfde verstaanskaders, en dat is in belangrijke mate het gevolg van de rooms-katholieke toewending tot de oecumenische beweging die gestalte kreeg in het decreet *Unitatis Redintegratio*. Natuurlijk, ik spreek hier als protestant, als calvinist, maar inhoudelijk maakt dat niet veel uit. Parallellen met de bijdrage van dr. Witte zullen niet te vermijden zijn. Wellicht spreek ik toch in voldoende mate vanuit een ander perspectief om daardoor juist discussie op te roepen.¹ Eerst wil ik op een aantal punten de positieve doorwerking van het decreet naar voren brengen, en daarna wil ik ingaan op de vraag hoe zich dit alles verhoudt tot de onmiskenbare stagnatie in de oecumene.

1. UR en de toetreding van de RKK tot de oecumenische beweging

Met het decreet UR committeerde de RKK zich ondubbelzinnig aan de oecumenische beweging. Dat moet voorop staan, ook als wij later zullen zien dat de tekst van dit decreet allerlei dubbelzinnigheden behelst, of althans op vitale punten voor minstens tweeërlei uitleg vatbaar is. Waar dat zo is, mag dat niet in mindering gebracht worden op de bereidheid van de RKK, bij monde van één van haar meest beslissende organen, het concilie, om zich volledig in te zetten in de oecumenische beweging. Veeleer vormen de aanwijsbare dubbelzinnigheden in de tekst even zovele indicaties van theologische en kerkelijke vragen waarover zeker veertig jaar geleden en in een aantal gevallen nog steeds binnen de oecumenische beweging geen consensus was/is gevonden. Die vragen worden op deze wijze gesteld en open gehouden – en dat is al winst!

Vanuit een protestantse traditie zie ik in deze stap van de RKK een respectabel waagstuk, een geloofsdaad, waarvoor protestanten slechts groot respect kunnen hebben – en waarop ik in zekere zin jaloers ben. In een concilie is de wereldwijde familie van lokale kerken (bisdommen) die met elkaar verbonden zijn binnen de romana in de persoon van hun herders, de bisschoppen, bijeen. Deze lokale

¹ Ik heb bij de voorbereiding van deze lezing veel gehad aan een nummer van MD (= *Materialdienst des Konfessionskundlichen Instituts Bensheim*), 55(2004), nr. 6, dat praktisch geheel aan UR is gewijd. Vanwege de aard van deze lezing zie ik hier echter af van specifieke citaten en verwijzingen.

kerken hebben hiermee veertig jaar geleden een gezamenlijk oecumenisch statement afgegeven, waartoe althans mijn toenmalige kerk, de Gereformeerde Kerken in Nederland – nu voortgezet in de Protestantse Kerk in Nederland –, in die tijd absoluut niet in staat was. Laat staan dat de wereldwijde familie van (lokale) gereformeerde kerken, de WARC, zich toen – of zelfs nu! – zo eensgezind en zo duidelijk zou kunnen uiten over een gezamenlijke oecumenische visie en betrokkenheid. Bij de LWF als gemeenschap van lutherse kerken ligt dat nauwelijks beter.

Ik wijs op een viertal belangrijke aspecten van deze oecumenische stap voorwaarts van de RKK.

(1) De meest fundamentele en meest vernieuwende gedachte in het decreet ligt mijns inziens in de typering van de oecumenische beweging als een beweging van de heilige Geest, in een heilshistorisch kader. Daarover kan na Vaticanum II geen misverstand meer bestaan. In die zin is in elk geval sprake van een ondubbelzinnige toewending naar de oecumenische beweging. Vgl. deze uitspraak in UR 1 over de oecumenische beweging:

“ook onder onze gescheiden broeders is door de genade van de Heilige Geest een steeds sterkere beweging ontstaan om de eenheid van alle christenen te herstellen”.

Het woordje ‘ook’ duidt er al op dat de RKK ook zichzelf begrijpt als deel van deze oecumenische beweging. Ook in UR 4 zien we die verwijzing naar de oecumenische beweging als beweging van de Geest:

“Tegenwoordig (worden) onder ingeving van de Heilige Geest in meerdere delen van de wereld met gebed, woord en daad pogingen ondernomen om tot die volledige eenheid te komen, die Jezus Christus wil”.

Dit wordt daar gezien als een ‘teken van de tijden’. Ik kom daarop nog terug.

Het vereist theologische verbeeldingskracht en kerkelijke moed om er zo naar te kijken. Het was en is nog steeds geen vanzelfsprekendheid, en het impliceert ook een kwetsbare opstelling. De oude positie, waarin de heilige Geest primair wordt geassocieerd of zelfs simpelweg geïdentificeerd met de eigen kerkelijke geschiedenis, is in kerkpolitieke zin veilig. Deze positie vindt men b.v. in de encycliciek *Mystici Corporis* van 1943: de Geest als de ziel van het mystieke lichaam van Christus, dat feitelijk samenvalt met de RKK. Die gedachte wordt door Vaticanum II onder spanning gezet door deze grote theologische waardering van het werk van de Geest in de oecumene.

Het concilie had zich makkelijker kunnen maken. Het had veiligheidshalve kunnen stellen dat over het werk van de Geest buiten de vanouds vertrouwde kaders theologisch nauwelijks iets zinvol valt te zeggen. Maar men gaat verder, en spreekt op even krachtige wijze spreekt over de werking van de Geest in de oecumene als over de wijze waarop de eigen kerkelijke structuren dienstbaar zijn aan de heilige Geest (vgl. de Constitutie over de Kerk, *Lumen Gentium* [LG] 8). Het vereist moed om zulke uitspraken te doen, omdat ze per definitie nieuwe vragen oproepen waarop niet onmiddellijk een pasklaar antwoord voorhanden is. Zo kan men onmiddellijk de vraag stellen, of een dergelijke

theologische legitimatie van de oecumenische beweging wél verantwoord is, nu juist afscheid genomen wordt van een theologische legitimatie van de eigen katholieke traditie. Komt men zo niet van de regen in de drup? Het vereist moed om op deze wijze de contemporaine geschiedenis theologisch te duiden in een tijd waarin theologische legitimaties van welke geschiedenis dan ook verdacht zijn. Een dergelijke inzet heeft impliciet grote consequenties voor de houdbaarheid van de klassieke identificerende, legitimerende ecclesiologie. Dñe theologische onschuld is definitief voorbij. Dat komt ook tot uitdrukking in de bekende uitspraak in LG 8, dat de kerk van Christus ‘zich verwerkelijk in’ de RKK – en daarmee dus niet (meer) zonder meer samenvalt. Hoeveel discussie er ook nog nodig moge zijn over de precieze interpretatie van het ‘subsistit in’, juist de ondubbelzinnige erkenning van de oecumenische beweging als een beweging van de Heilige Geest maakt duidelijk, dat hier geen weg terug meer mogelijk is.

Interessant is het denkkader waarbinnen deze erkenning van de oecumenische beweging als een beweging van de Geest staat. Dat wordt b.v. zichtbaar in de openingszin van UR 4, waarin het concilie alle katholieken aanspoort ‘de tekenen des tijds te begrijpen en ijverig deel te nemen aan de oecumenische beweging’. Daarin klinkt iets door van de culturele context waarbinnen Vaticanum II opereert, en vooral hoe het concilie die context waarneemt. Het optimisme van de 60er jaren is voelbaar. Steeds waar het concilie over de ‘tekenen der tijden’ spreekt, bespeuren we dit optimisme. Behalve in UR 4 zien we dat ook in LG 1, en o.a. in de pastorale constitutie *Gaudium et Spes* (GS 4, 11 en 34). Des te opvallender is het, dat de Buitengewone Bisschoppensynode van 1985, bijeengeroepen om Vaticanum II te evalueren, juist uitsluitend negatieve ‘signa temporum’ waarneemt: secularisme en immanentisme, maar ook honger, geweld, oorlog, terrorisme. We zijn dan, in 1985 vergeleken met 1965, o.a. een oliecrisis en een kruisraketten-debat verder. Je zou het een fraai staaltje van kerkelijke contextuele theologie kunnen noemen! Maar deze omslag in waardering van de hedendaagse werkelijkheid staat natuurlijk niet los van de wijze waarop de RKK na Vaticanum II de oecumenische betrokkenheid invult. Het is één van de factoren in de groeiende terughoudendheid waarop ik nog terugkom.

(2) Als tweede belangrijk positief punt noem ik de aanvaarding van één oecumenische beweging. Daarover is in de aanloop naar en de eerste fase van het concilie wel enige discussie geweest. Kun je niet beter zeggen, dat er náást de RKK een oecumenische beweging bestaat, waar de RKK zeker met belangstelling naar kijkt, maar die toch ten diepste vreemd is aan de RKK? Zit er zelfs niet iets concurrerends in die oecumenische beweging, voor zover zij een alternatief zou willen bieden voor de eenheid die in de RKK immers reeds gegeven is? Het is toch niet toevallig, dat Vaticanum II zichzelf als een ‘oecumenisch concilie’ presenteerde? Zou je dus niet op zijn minst kunnen en moeten zeggen, dat er twee oecumenische bewegingen naast elkaar zijn, de RKK en die moderne oecumenische beweging? Aan die verleiding is – al even ondubbelzinnig – het hoofd geboden.

De RKK ziet zichzelf sinds het oecumenedecreet fundamenteel als deel van de ene oecumenische beweging. Eén Heer, één Geest, één God en Vader van allen, één doop (vgl. Ef. 4:1vv.), één oecumenische beweging. De RKK dient daarbinnen haar eigen rol te spelen, als lid van plaatselijke en nationale raden van kerken en van Faith and Order, in nauwe samenwerking met de Conferentie van Europese Kerken (CEC) en de Wereldraad van Kerken, enz. Overigens heeft dit ook een keerzijde: als de RKK deel van de oecumenische beweging is wordt daarmee ook de voor de RKK typerende wijze van denken over en omgaan met het spanningsveld van eenheid en verscheidenheid als model ingebracht in de oecumenische discussie. Dat is dus geen intern-kerkelijke zaak meer. De RKK biedt voor de goede oecumenische waarnemer ook in zichzelf een model van oecumenisch verkeer dat te denken geeft: zo kun je kennelijk ook vorm geven aan culturele, maar ook b.v. rituele en liturgische verscheidenheid zonder dat het perse tot onverzoende gescheidenheid moet leiden! Daar kan ik als niet-rooms-katholiek oecumenicus niet onderuit.

(3) Er is een derde punt, maar hier wordt het al ingewikkelder, en wellicht ook dubbelzinniger. Ik doel op de keuze voor een Christocentrische i.p.v. een ecclesiocentrische of concentrische oecumene. Bij een Christocentrische oecumene staat Christus in het middelpunt, en gaat het om de vraag op welke wijze de relatie van de verschillende kerken, christenen en christelijke gemeenschappen tot Christus kan worden begrepen. In het andere geval staat de kerk, in casu de RKK, centraal, en draait alles om de vraag hoe anderen zich verhouden tot deze kerk, die daarmee tegelijk in belangrijke mate de maatstaf is waaraan anderen gemeten worden.

In *Lumen Gentium* (LG 13 en 15) lijkt dit laatste model nog dominant. Daar wordt inderdaad in cirkels gedacht. De 'katholieke eenheid van het volk Gods' vormt het hart. De katholieken staan daar het dichtst bij, zij 'behoren ertoe', via de RKK. Maar allen die geloven zijn erop gericht, verenigd met de katholieken in de heilige Geest. En daaromheen ligt dan weer de wijde cirkel van de hele mensheid, want allen zijn tot het heil geroepen door Gods genade (LG 15). Hoe zich nu precies de katholieke eenheid van het volk van God en het instituut van de RKK tot elkaar verhouden, blijft een zaak voor nadere interpretatie. Maar van samenvallen is in elk geval niet zonder meer sprake. Ook de RKK kan en wil niet zichzelf in het middelpunt stellen, maar is gericht op Christus. Zo spreekt de slotzin van UR 2 over 'het heilig geheim van de eenheid van de kerk, *in Christus en door Christus*, waarin de Heilige Geest de verscheidenheid van zijn gaven aanwezig stelt'. Immers, niet primair de kerk, maar Christus is het 'licht der volken' (LG 1).

(4) Als laatste belangrijke positieve gedachte in het decreet noem ik de royale en zeer concrete erkenning van 'elementen' ook in de gescheiden christelijke gemeenschappen van het westen. Dat lijkt me van belang, juist omdat het gaat om meer dan slechts 'losse' elementen. In UR 2 wordt het kerkvergaderend werk van de Geest breed uitgemeten. En dan zegt UR 3:

“De Geest van Christus weigert niet de afgescheiden kerken en gemeenschappen te gebruiken als heilsmiddelen” (vgl. ook de voorlaatste alinea van UR 4).

Het gaat hier dus om deze kerken en gemeenschappen *als zodanig*, en niet slechts om bepaalde gebruiken of ritën. In dat perspectief is de bijzondere aandacht voor specifieke elementen relevant en vruchtbaar. UR 3 noemt er vele: de doop, het Woord Gods, het leven in geloof, hoop en liefde, de gaven van de Geest, ‘en ook zichtbare elementen’, liturgische handelingen enz. In de laatste paragrafen van het decreet wordt dit alles met het oog op de afgescheiden kerken en kerkelijke gemeenschappen in het Westen nog eens uitvoerig aangewezen. Daarin ligt hoe dan ook een forse erkenning van deze kerken.

Genoemde positieve grondlijnen in het decreet hebben hun doorwerking in de oecumenische beweging niet gemist. Hoe men de tegenwoordige situatie ook moge inschatten, de RKK is sinds Vaticanum II een onmisbare partner in de oecumene, en de oecumenische beweging laat zich zonder de RKK niet meer denken. In zekere zin is ook de oecumenische beweging door Vaticanum II volwassen geworden! Dat gezegd zijnde kom ik wel tot een aantal mijns inziens noodzakelijke kritische opmerkingen en vragen.

2. UR en de stagnatie van de oecumenische beweging

Want men kan natuurlijk niet om de vraag heen: heeft het decreet wel echt doorgewerkt? Of was dit decreet uiterlijk in de loop van de jaren tachtig van de vorige eeuw, blijkens een steeds meer restrictief kerkelijk beleid, in feite uitgewerkt? Hoe verhoudt het decreet zich tot de stagnatie, de ‘oecumenische winter’ waarvan sindsdien wordt gesproken?

De omslag van het cultuuroptimisme van de jaren zestig van de vorige eeuw, dat zijn invloed had op Vaticanum II naar het pessimisme dat b.v. de bisschoppensynode van 1985 lijkt te stempelen is opvallend. Ik acht mijzelf niet competent om ook maar enigszins te overzien en aan te geven, welke factoren hier allemaal een rol spelen, en hoe ze zich tot elkaar verhouden. Had het vooral te maken met bepaalde onvoorziene effecten van Vaticanum II? De indruk moest haast wel ontstaan, dat het *aggiornamento*, het bij de tijd brengen van de kerk door Vaticanum II, in korte tijd leidde tot voor Rome welhaast oncontroleerbare en in elk geval onaanvaardbare consequenties. Men denke in de Nederlandse context alleen al aan wat het pastoraal concilie losmaakte in de r.k. achterban. Of was het ook de persoonlijke invloed van de – naar gezegd wordt – in toenemende mate sombere en angstige paus Paulus VI? Waren het machten in de curie die vanaf het moment dat de concilievaders naar huis gingen alle mogelijkheden gebruikten om verloren gegane invloed te herwinnen? Deze en vele andere factoren zullen een rol gespeeld hebben bij de depressie in de RKK, die al kort na het concilie zichtbaar wordt, en die tot vandaag de dag toe één van de aspecten is in de oecumenische stagnatie.

Men wijst daarvoor echter met recht ook op ontwikkelingen die zich niet in de eerste plaats binnen de RKK zelf manifesteerden, maar die een veel breder kader vormden. De oecumenische beweging kreeg in toenemende mate te maken met een veranderende – lees: lagere – waardering van de institutionele aspecten van kerk en oecumene. Wat gepointeerd gezegd: de oecumene van de kerken maakte plaats voor de oecumene van de mensen, de vanzelfsprekende wederzijdse aanvaarding in de buurt en in de kerkbank die zich weinig gelegen liet liggen aan kerkelijke structuren, standpunten en verboden.

Je kunt daarbij de vraag stellen, of het decreet niet nog te zeer in institutionele kaders denkt. Is de onderliggende vraagstelling van het decreet eenzijdig gericht op de mechanismen van afstoting en toenadering die men kan waarnemen in het officiële kerkelijke verkeer? Dat eventuele ‘verwijf’ is in zoverre niet terecht, dat het tweede hoofdstuk van UR een verrassende en hartverwarmende nadruk legt op de spirituele dimensie van de oecumenische beweging. Het gaat in het decreet zeker niet uitsluitend om kerkelijk beleid, om officiële erkenningen, om gezamenlijke activiteiten en om de daarachter liggende institutionele vragen. In UR 6 wordt de oecumenisch noodzakelijke vernieuwing breed uitgezet: de zeden, de kerkelijke discipline, de formulering van de leer, maar ook b.v. de verkondiging, het religieuze leven, de huwelijksspiritualiteit en de sociale actie van de kerk worden genoemd als de relevante velden. Het werk van de Geest, de krachtbron van de oecumene, wordt in het bijzonder gerelateerd aan het element van bekering (UR 7) en daarmee aan de spirituele oecumene (UR 8). Zo wordt in UR 7 wordt gesproken over de beslissende betekenis van innerlijke ommekeer en geestelijke vernieuwing in het oecumenisch proces. Dan gaat het om nederigheid, zachtmoedigheid en ruimhartigheid, om erkenning van schuld aan de gescheidenheid. UR 8 is vervolgens geheel gewijd aan de betekenis van het gebed in de oecumene. Hier ligt de ‘ziel van de gehele oecumenische beweging’, die terecht een spirituele beweging genoemd wordt. In het verlengde hiervan is ook de gelijkheid in de oecumenische dialoog (‘par cum pari’, zegt UR 9) vanzelfsprekend.

In het decreet komt dus de spirituele oecumene op zijn minst óók royaal aan de orde. Maar terecht gaat UR niet mee in een (in onze tijd populaire) valse tegenstelling tussen instituut en beweging. Kerkelijke, theologische en spirituele oecumene worden goed in balans gehouden en zuiver op elkaar betrokken. Het moet voor iedereen zichtbaar zijn, dat de doorwerking van de spirituele oecumene in de RKK – in de zin van een grote aandacht voor spiritualiteit en commitment – tot vandaag de dag toe niet te loochenen is. De encycliek *Ut Unum Sint* is daarvoor een belangrijk bewijs, en ook het jubileumjaar 2000 kan niet anders begrepen worden.

Daarmee is het adequate antwoord op een culturele tendens waarin de betekenis van instituut en leerstelling erodeert nog niet gevonden, maar dat probleem hebben we als kerken gezamenlijk.

Gezamenlijk hebben we nog een tweede probleem. Dat ligt in de receptie van de theologische oecumene. De dubbelzinnigheden of liever de theologische vragen en uitdagingen die in de oecumenische theologie – soms tot in de officiële dialogen toe – expliciet of althans impliciet aan de orde zijn, worden op kerkelijk vlak eerder genegeerd dan onder ogen gezien.

Dat leidt tot een houding waarin de spanningen worden ontkend door een beroep op de continuïteit met het (onmiddellijk) voorconciliaire. De angst regeert, en dan wordt afgrenzing interessanter dan het openleggen van nieuwe horizonten. Als die mentaliteit het oecumenisch beleid van de RKK, wereldwijd of in Nederland, gaat bepalen, behoeven de antwoorden op de oecumenisch-theologische vragen niet meer gevonden te worden. Immers, ze liggen al klaar, nl. in de (voorconciliaire!) traditie. Ik noem hier de twee ‘klassieke’ voorbeelden, waarin dit het meest duidelijk zichtbaar wordt.

(1) De vraag of de partners in de oecumene als ‘zusterkerken’ kunnen worden gezien. Eerder gaf ik al aan, dat UR 3 wel degelijk in die richting werkt, omdat daar deze kerken en gemeenschappen *als zodanig* als instrumenten van de Geest worden gezien, en niet alleen maar bepaalde restanten van kerk-zijn die nog zichtbaar zijn in b.v. de doop. In de oecumenische theologie is al heel wat materiaal op tafel gelegd dat kan wijzen in de richting van een meer royale erkenning van het kerk-zijn van de kerken van de Reformatie, b.v. in het perspectief van een baptismale, d.w.z. vanuit het gezamenlijke van de doop opgezette ecclesiologie. UR 22 zegt het zo:

“het doopsel vormt daarom een sacramentele band van eenheid tussen allen die erdoor zijn wedergeboren”.

Het is daarom op zijn minst een begin van ‘inlijving in het heilsinstituut’, en van ‘opneming in de eucharistische gemeenschap’ – ook al is die inlijving/opneming daarmee vanuit het perspectief van de RKK nog niet volledig. Het ‘subsistit in’ van LG 8 zette ook een deur open in de richting van een royalere erkenning, lijkt me. Maar de dubbelzinnigheid die noodzakelijkerwijs nog te vinden is in zo’n uitdrukking van Vaticanum II wordt in recente uitspraken van het Vaticaan aangegrepen om hier onnodig restrictief te zijn. Op zijn minst had het Vaticaan de vragen open kunnen houden, maar men – d.w.z. althans de Congregatie voor de Geloofsleer, ik heb uit kringen van de Pauselijke Raad wel andere geluiden gehoord - heeft er in 2000 voor gekozen de zaak op scherp te zetten in *Dominus Iesus* en de kort daarvoor bekend geworden brief aan de bisschoppen over het begrip ‘zusterkerk’. Mijns inziens ontbreekt het hier aan voortgang in het proces van kerkelijke receptie van oecumenisch-theologische bezinning. De kloof tussen theologie en kerkelijk beleid blijkt groot.

(2) In nauwe samenhang daarmee ligt er de kwestie van de ambtserkenning, die tevens de bottle-neck vormt inzake de gezamenlijke viering van de maaltijd van de Heer. De concentratie op het ‘defectus’ van het protestantse ambt – dan ook nog geïnterpreteerd als een ‘ontbreken’ van het ambt en niet slechts als een ‘tekort’ in het ambt – , waardoor de werkelijkheid van het eucharistisch mysterie niet ongeschonden bewaard gebleven zou zijn, staat naar mijn gevoel in scherp contrast met de wijze

waarop UR 22 hierover spreekt. Daar wordt immers alle nadruk positief gelegd op wat wél te vinden is in de kerken van de Reformatie, óók als het gaat om de maaltijd van de Heer: de gedachtenis (anamnesis) van de dood en opstanding van de Heer, het belijden van de gemeenschap met Christus, en de eschatologische verwachting. Ook hier zou een moedige kerkelijke receptie van wat in de oecumenische bezinning op het ambt aan convergentie is bereikt, mijns inziens vrucht moeten dragen. In de Nederlandse context denk ik aan het *Eindrapport maaltijd des Heren en kerkelijk ambt* (1989) en aan het recente rapport van de Dialoogcommissie Reformatie-Catholica over *De lokale en de universele dimensie van de kerk*, waarin ook het ambt centraal staat. Receptie daarvan zou in elk geval moeten inhouden dat de uitleg van ‘defectus’ als ‘volledig ontbreken’ definitief wordt losgelaten, en dat de discussie hooguit nog gaat over de vraag wat er tegen een achtergrond van veel wederzijdse herkenning in de ogen van de RKK dan toch uiteindelijk nog ontbreekt áán het protestantse ambt. Het is een discussie die wellicht in Nederland binnenkort weer aan de orde komt, als de Raad van Kerken een praktisch voltooid uitvoerig rapport over het ambt (geschreven door de Beraadsgroep Geloven en Kerkelijke Gemeenschap) aan de kerken voorlegt.

Overigens, ik zou hier niet graag de indruk wekken, dat de oecumenische stagnatie uitsluitend op het conto van het Vaticaan en van Biltstraat 121 te schrijven zou zijn. De receptie stokt mijns inziens niet minder bij protestanten, en niet in de laatste plaats bij mijn eigen Protestantse Kerk in Nederland.

Als de Protestantse Kerk in Nederland zich in haar kerkorde typeert als ‘gestalte van de *una sancta*’, dan ligt dat inhoudelijk dicht bij de positie van Vaticanum II, dat ‘de *una sancta* subsistit in de RKK’. Daarmee is in de kerkorde op papier een belangrijke oecumenische inzet gegeven. Niet voor niets komen dezelfde woorden terug als inzet van het kerkordeartikel over de oecumene: ‘als gestalte van de *una sancta* zoekt de Protestantse Kerk in Nederland vereniging, gemeenschap en samenwerking met andere kerken’. Het besef van wezenlijke betrokkenheid op de Kerk van Christus (die uiteraard niet samenvalt met de eigen kerk) zet de Protestantse Kerk in Nederland principieel op een oecumenisch spoor. Maar ook de Protestantse Kerk in Nederland kan men er niet op betrappen, dat zij er met grote inzet naar streeft de resultaten van oecumenische dialogen te recipiëren. Een rapport over de betekenis van het bisschopsambt werd zo’n jaar of vijf in de la gehouden alvorens het definitief naar het archief verdween. Een (zelfs maar voorlopige) reactie op het genoemde rapport over *De lokale en de universele dimensie van de kerk* is na anderhalf jaar nog steeds niet door of namens de generale synode behandeld. Om maar twee sprekende voorbeelden te noemen.

Terecht mag men dan ook aan de Protestantse Kerk in Nederland vragen: waar is een protestants geluid als dat van UR te vinden? Waaruit blijkt féitelijk uw katholiciteit, uw oecumenisch commitment, uw receptie van oecumenische theologie? Trouwens, hoe serieus nemen álle Nederlandse oecumenisch-gerichte kerken de *Charta Oecumenica*? Ook die vraag moeten we vooral blijven stellen!

3. Tenslotte, UR en het perspectief voor de oecumenische beweging

Wat kunnen we verwachten inzake een nog uitstaande doorwerking van het decreet in de oecumenische beweging, inclusief dat stuk oecumenische beweging dat de RKK zelf vormt? Mijn bijdrage laat zich als volgt samenvatten.

Vooropgesteld, het decreet UR vormt één van de belangrijkste indicaties van een onomkeerbare wijziging in leer en beleid van de RKK. Men kan daarom spreken van zoiets als een waterscheiding, die qua betekenis niet onderdoet voor die andere, en misschien wel meest opvallende ‘beking’ die Vaticanum II te zien geeft: de onvoorwaardelijke erkenning van de betekenis van het grondrecht van de godsdienstvrijheid (vgl. GS en DH). Zoals de RKK op dat punt nooit meer terug zal kunnen gaan achter Vaticanum II, zo geldt dat ook voor haar betrokkenheid bij de oecumenische beweging. De RKK kan nooit meer terug achter UR! De kern daarvan ligt hierin, dat een categoriale benadering (de ware kerk tegenover onware kerken) principieel is ingeruild voor een graduele benadering (meer of minder waar, meer of minder volledige gemeenschap, dichter bij of verder van de kern van het geloofsgeheim). Daarmee staan RKK en andere kerken wel in hetzelfde speelveld van de ene oecumenische beweging. Dus zijn ook wij protestanten blijvend in beeld. Dat moet zich ooit uitbetalen.

Verder hangt alles af van de kerkelijke wil en moed om de consequenties te trekken. Ik noemde dat het probleem van de receptie van de theologische oecumene in het kerkelijke beleid. Daar ligt dan ook een gezamenlijke uitdaging: als de kerkelijke oecumene het even laat afweten, zullen we des te meer moeten inzetten op de theologische en de spirituele oecumene.

Dat laatste brengt mij bij de gebedsweek voor de eenheid. En bij de laatste alinea’s van UR 24, waar we in aanraking komen met een verkwikkende openheid voor ‘toekomstige ingevingen van de heilige Geest’, en het bewustzijn dat eenheid alleen bereikbaar is in de kracht van de Geest. Om het met Paulus en met UR 24 te zeggen:

“En de hoop stelt niet teleur, omdat de liefde van God is uitgestort in ons hart door de Heilige Geest die ons werd gegeven” (Rom. 5,5).

Prof. dr. Leo J. Koffeman is hoogleraar kerkrecht en oecumene aan de Theologische Universiteit van de Protestantse Kerk in Nederland te Kampen, docent kerkrecht aan het Theologisch Wetenschappelijk Instituut, sectie Utrecht, en beleidsmedewerker scribaat bij de Protestantse Kerk in Nederland